

Inicijalna formacija vjeroučitelja: izazov Crkvi i školi

Denis Barić*

Sažetak

U radu su predstavljeni rezultati istraživanja o pojedinim vidovima inicijalne formacije vjeroučitelja u Zagrebačkoj nadbiskupiji. U istraživanju je sudjelovalo 275 vjeroučitelja osnovnih i srednjih škola s područja Zagrebačke nadbiskupije koji su izrazili svoja mišljenja o nekoliko vidova inicijalne formacije. Vjeroučitelji su procijenili koliko se u vjeroučiteljskoj službi osjećaju kompetentnima u pojedinim područjima, koliko važnu ulogu za vjeroučiteljsku službu imaju sadržaji pojedinih katedri tijekom inicijalne formacije te naposljetku, koliko su za kvalitetnu vjeroučiteljsku formaciju važni pojedini elementni organizacijske klime tijekom inicijalne formacije. Vjeroučitelji procjenjuju da su po završetku inicijalne formacije najviše teološki osposobljeni, a unutar inicijalne formacije veću važnost pridaju onim katedrama koje su svojim sadržajima usko vezane uz izvođenje nastave katoličkoga vjeronauka. Glede pojedinih elemenata organizacijske klime tijekom inicijalne formacije, vjeroučitelji smatraju da su dobra priprema profesora za predavanja, kao i dobra suradnja profesora i studenata, iznimno važni čimbenici koji pridonose kvaliteti inicijalne formacije.

Ključne riječi: vjeroučitelj, inicijalna formacija, osposobljenost (kompetentnost) vjeroučitelja, sadržaji katedri, organizacijska klima

Uvod

Pojam »formacija« danas je vrlo uvriježen unutar odgojno–obrazovnih ustanova i programa, a pridaje mu se i velika pozornost unutar pojedinih stručnih seminara i radionica. Sve ustanove žele formirane ljude, kompetentne za službu koju obnašaju, spremne za suočavanje s različitim izazovima pred kojima se nalazi današnji čovjek i društvo u cjelini. Poradi toga je i pojam »formacija« doživio mnogostruko umnažanje značenja te se nerijetko javljaju izričaji: autoformacija, inicijalna/permanentna formacija, stručna formacija i sl.¹ Čak su se i neki studij-

* Dr. sc. Denis Barić, viši asistent na Katedri religijske pedagogije i katehetike, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Vlaška 38, pp 432, 10001 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: baric.denis@gmail.com

1 Usp. Carlo Nanni, *Formazione*, u: *Dizionario di Scienze dell'Educazione*, Roma, 2008, 472–475.

ski programi na pojedinim sveučilištima u svojoj kurikularnoj impostaciji usredotočili na teorijsko i praktično istraživanje fenomena formacije.²

U ovome se radu stoga razmatra na koji način vjeroučitelji percipiraju vlastitu inicijalnu formaciju po završetku njezina procesa³, budući da je upravo ona, na određen način, jamac stručne kompetencije vjeroučitelja. U tom smislu, inicijalna formacija vjeroučitelja predstavlja i svojevrsan izazov za Crkvu i školu, budući da vjeroučitelj svojim identitetom i službom treba odgovoriti na zahtjevnost trenutka i potrebe učenika u konkretnome povijesnom kontekstu.⁴

Da bismo, razmatrajući proces inicijalne formacije vjeroučitelja, izbjegli oblikovanje zaključaka na temelju osobnih djelomičnih spoznaja, pristupili smo upravo istraživanju, imajući pred sobom činjenicu da »empirijska istraživanja daju uvid u činjenice i pružaju točne, nepristrane i cjelovite spoznaje na temelju kojih se može razumjeti stvarnost, predvidjeti i planirati budućnost te izbjeći konceptualna lutanja, ideološke pristranosti i *ad-hoc* pokušaje koji se temelje na unaprijed formiranim zaključcima«.⁵

Nastojali smo detaljnije razmotriti kako vjeroučitelji percipiraju vlastitu stručnost u izvodenju katoličkoga vjeronauka unutar školskoga sustava, koliko su im u tome pomogli sadržaji pojedinih katedri unutar programa inicijalne formacije te na koji način vrjednuju pojedine elemente organizacijske klime tijekom inicijalne formacije.

Imamo li u vidu da su empirijska iskustva o formaciji vjeroučitelja u hrvatskome odgojno–obrazovnom sustavu skromna,⁶ dobiveni rezultati ocrtavaju realno stanje formacije vjeroučitelja u Zagrebačkoj nadbiskupiji, ali pružaju i temelj za planiranje i provedbu procesa inicijalne formacije u budućnosti. Potiču nas na promišljanje o tome koji su to suvremeni izazovi koji pred inicijalnu formaciju stavljaju Crkva i škola i kako na njih odgovoriti.

U radu će se ponajprije navesti preliminarni podatci vezani uz sam tijek istraživanja, tj. uz metodu, istraživačke varijable i postupak istraživanja. Potom se želi razmotriti svako od navedenih područja vezanih uz inicijalnu formaciju vjeroučitelja iznoseći rezultate istraživanja, da bi se oni naposljetku raspravili te iznijele najvažnije spoznaje i istraživanja.

2 Primjerice, na Papinskome sveučilištu Gregoriana u Rimu osnovan je Interdisciplinarni studij za formaciju odgojitelja svećeničkih kandidata. Usp. *Pontificia Università Gregoriana. Facoltà di Teologia. Programma degli studi. Anno accademico 2011–2012*, Roma, 2012.

3 Inicijalna formacija vjeroučitelja označuje temeljnu formaciju u sklopu sveučilišne izobrazbe i obuhvaća dva studijska programa na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Zagrebu (dalje: KBF): studijski program religijske pedagogije i katehetike, tj. integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij u trajanju od pet godina te filozofsko–teološki studij, tj. integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij u trajanju od pet godina.

4 Usp. Josip Šimunović, *Vjeroučitelji i izazovi hrvatskoga suvremenog društva i hrvatske suvremene škole, Crkva u svijetu*, 2012, 47, 1, 94–95.

5 Josip Burušić, *Osnovna škola u Hrvatskoj i društvo znanja. Uvodnik, Društvena istraživanja*, 2009, 18, 4–5, 603–604.

6 Potrebno je u ovom kontekstu ukazati na rezultate istraživanja o *vjeronauku u hrvatskom školskom sustavu na području Zagrebačke nadbiskupije* u sklopu kojeg se razmatraju pojedine odrednice vezane uz formaciju vjeroučitelja. Usp. Valentina Blaženka Mandarić — Alojzije Hobljaj — Ružica Razum, *Vjeronauk — izazov Crkvi i školi. Empirijsko istraživanje na području Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 2011.*

1. Metoda

1.1. Sudionici istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo 275 vjeroučitelja Zagrebačke nadbiskupije, od čega je 227 zaposleno u osnovnim školama, 36 u srednjim školama, devet u osnovnoj i srednjoj školi i tri u školi centru za djecu s posebnim potrebama. Od sveukupnoga broja ispitanika, u istraživanju je sudjelovalo 89 vjeroučitelja i 185 vjeroučiteljica, od čega 233 laika i 42 crkvena službenika (12 dijecezanskih svećenika, pet redovnika i 25 redovnica). Prosječna dob vjeroučitelja bila je 38,1 godina.

1.2. Istraživačke varijable

Podatci rabljeni u ovome radu prikupljeni su sveobuhvatnim anketnim upitnikom koji je konstruiran za potrebe istraživanja različitih vidova formacije vjeroučitelja. Inicijalna formacija operacionalizirana je preko sljedećih skupina istraživačkih varijabli: a) kompetentnost po završetku inicijalne formacije; b) važnost sadržaja pojedinih katedri unutar inicijalne formacije; c) pojedini elementi organizacijske klime u procesu inicijalne formacije. Unutar svake od ovih skupina varijabli, od vjeroučitelja je nizom pitanja zatražena procjena, mišljenje i stavovi o konkretnim vidovima inicijalne formacije. Sva su pitanja uključivala procjenu na Likertovoj skali s različitim formatima za odgovaranje.

Uz podatke koji se odnose na inicijalnu formaciju, u radu su u analizama rabljeni i sljedeći podatci koji se odnose na: a) civilni/crkveni stalež; b) ustanovu inicijalne formacije; c) spol vjeroučitelja.

1.3. Postupak

Istraživanje, čiji su rezultati izloženi u ovome radu, provedeno je kao dio širega istraživačkog projekta usmjerenog na razmatranje procesa formacije vjeroučitelja u Zagrebačkoj nadbiskupiji, a period provedbe bio je od prosinca 2008. do siječnja 2009. godine. Postupak provođenja istraživanja započet je na jednome od redovitih susreta vjeroučitelja u Zagrebu gdje su vjeroučitelji bili upoznati s temeljnim ciljevima istraživanja, načinom davanja odgovora te načinom objavljivanja rezultata. Svakomu vjeroučitelju osobno je predana omotnica u kojoj se nalazio anketni upitnik i plaćena poštarina za povrat upitnika. Cjelokupno istraživanje provedeno je anonimno. Od podijeljenih 418 primjeraka upitnika, na unaprijed određenu adresu vraćeno je 275 ispunjenih primjeraka upitnika, što predstavlja vrlo dobar povrat od 65,78%.

1.4. Metoda obrade podataka

U analizi podataka rabljeno je nekoliko statističkih i multivarijatnih pristupa. U opisivanju pojedinih varijabli, rabljeni su uobičajeni deskriptivni statistički postupci kao što su frekvencije, postotci, aritmetičke sredine i pripadajuće standardne devijacije. Uspoređivanje podataka, kod usporedbi učestalosti javljanja

odnosno kod usporedbi prosječnih vrijednosti ili raspršenja, izrađeno je primjenom hi–kvadrat testa (χ^2) te jednosmjernim analizama varijance.

2. Rezultati istraživanja

U prikazu rezultata istraživanja, ponajprije će se prikazati rezultati koji se odnose na doprinos inicijalne formacije stručnoj osposobljenosti vjeroučitelja da bi se potom detaljnije razmotrila valencija stava vjeroučitelja o važnosti pojedinih katedri unutar inicijalne formacije. Naposljetku će se analizirati način na koji vjeroučitelji percipiraju važnost pojedinih elemenata organizacijske klime tijekom inicijalne formacije.

2.1. Doprinos inicijalne formacije stručnoj osposobljenosti vjeroučitelja

Pri zapošljavanju vjeroučitelja za izvođenje nastave katoličkoga vjeronauka traži se »službeni dokument mjerodavnog crkvenog učilišta iz kojega je vidljivo da kandidat posjeduje dostatnu teološko–katehetsku, psihološko–pedagošku i didaktičko–metodičku spremu za odgojno–obrazovni rad u školi [te da bude] dostatno nadaren za uspostavljanje kvalitetne općeljudske i odgojno–obrazovne relacije odnosno komunikacije s vjeroučenicima«.7 Poradi toga, da bi se pružio detaljniji uvid u činjenicu stoje li inicijalna formacija i percepcija stručne osposobljenosti vjeroučitelja u supstancijalnome odnosu, prikazat će se i iznijeti spoznaje koje se odnose na mišljenja vjeroučitelja o tome koliko se, po završetku inicijalne formacije, osjećaju osposobljenima za tražene vidove vjeroučiteljske službe.

Da bi to bilo moguće, ponajprije se razmotrila struktura vjeroučitelja s obzirom na završen fakultet odnosno institut koji su prikazani u Tablici 1.8 Naime, razmatranje potencijalnih razlika između vjeroučitelja različite inicijalne formacije svakako može pružiti zanimljive i različite spoznaje te dati uvid u moguće razlike u pristupima i vrednovanju vlastite formacije i službe.

Značenja navedenih kratica u tablicama:

N=broj sudionika istraživanja; M= aritmetička sredina (prosječni rezultat);

SD= standardno raspršenje rezultata; F=omjer za testiranje razlike u rezultatima;

p=razina statističke značajnosti za utvrđivanje razlike u rezultatima

7 Hrvatska biskupska konferencija (dalje: HBK) — Nacionalni katehetski ured (dalje: NKU), *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 1998, 61, 63. Usp. HBK, *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 2003, 31.

8 Od instituta posebno mjesto u inicijalnoj formaciji vjeroučitelja zauzima *Katehetski institut*, što se može vidjeti i po rezultatima u ovome radu. Ovdje valja spomenuti i *Institut za teološku kulturu laika* pri KBF–u, kao i studij *Religijskih znanosti* Filozofskoga fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu koje je završio određen broj ispitanika, kojima je diploma završenog instituta, odnosno studija, uzeta kao dostatna akademska izobrazba za vršenje vjeroučiteljske službe, uslijed nedovoljnoga broja osposobljenoga kadra. No danas spomenuti institut/studij više nisu dostatni za vršenje vjeroučiteljske službe u školi jer se programom studija ne usredotočuju u užem smislu na službu vjeroučitelja, već daju širu razinu znanja glede teoloških i filozofskih spoznaja. Zbog toga, pri interpretaciji i obradi podataka naglasak je stavljen na vjeroučitelje koji su završili *Filozofsko–teološki studij*, *Katehetski institut* i na one *Ostale*, formirajući sukladno tome i tri skupine vjeroučitelja s obzirom na završenu inicijalnu formaciju.

Tablica 1.

Sudionici istraživanja s obzirom na završenu inicijalnu formaciju

	N	%
Katehetski institut KBF–a	155	50,7
Filozofsko–teološki studij KBF–a	93	30,4
Institut za teološku kulturu laika KBF–a	26	8,5
Religijske znanosti (FF Družbe Isusove u Zagrebu)	18	5,9
neki drugi studij uz dopunski dodiplomski studij	14	4,5
SVEUKUPNO	306 ⁹	100,0

Na temelju prikazanih rezultata, može se vidjeti da je svaki drugi ispitanik u ovo-me istraživanju završio Katehetski institut (50,7%), zatim slijede oni sa završenim filozofsko–teološkim studijem (30,4%), a skupno gledajući, ostalih je 18,9%. Stoga će se u svim analizama koje se odnose na moguće razlike u promišljanjima glede inicijalne formacije usporediti mišljenja ovih triju skupina vjeroučitelja. Time će se na jednoj strani dobiti jasniji uvid te zadržati potrebna statistička snaga zaključivanja, što će po sebi omogućiti općenitije i slučajnom variranju manje podložne zaključke.

Po upoznavanju preliminarnih značajki vezanih uz inicijalnu formaciju vjero-učitelja, trebalo je razmotriti mišljenje vjeroučitelja o doprinosu inicijalne forma-cije njihovoj stručnoj osposobljenosti (Tablica 2).

Tablica 2.

U kojoj se mjeri vjeroučitelji smatraju osposobljeni za pojedine kompetencije u vjeroučiteljskoj službi?

Vjeroučiteljske kompetencije	Raspodjela odgovora					Prosječna procjena važnosti		
		nimalo	malo	dosta	puno	ukupno	M	SD
teološke	N	3	15	117	140	275	3,43	0,66
	%	1,1	5,5	42,5	50,9	100,0		
pedagoško–psihološke	N	5	45	117	108	275	3,19	0,77
	%	1,8	16,4	42,5	39,3	100,0		
duhovne	N	31	65	124	54	274	2,73	0,91
	%	11,3	23,7	45,3	19,7	100,0		
metodičko–didaktičke	N	15	38	124	97	273	3,11	0,84
	%	5,5	13,9	45,3	35,4	100,0		
komunikacijske	N	15	59	131	68	274	2,93	0,83
	%	5,5	21,6	48	24,9	100,00		

9 Kao što se može vidjeti, ukupno 306 odgovora vezano je uz završeni studijski program inicijalne formacije vjeroučitelja. Naime, zna li se da je ukupni broj vjeroučitelja u uzorku 275, razvidno je da je određen broj vjeroučitelja završio više od jednoga studijskog programa. Jesu li, s obzirom na tu činjenicu, posrijedi razlozi osobne ili objektivne naravi, u ovom radu ne možemo uzeti u obzir, budući da to nije bio predmet istraživanja.

Može se vidjeti da se vjeroučitelji po završetku inicijalne formacije osjećaju najviše teološki ($M=3,43$), a ponajmanje duhovno kompetentni ($M=2,73$). Iako je teološka kompetencija na općenitoj razini prevladala u mišljenjima vjeroučitelja, u interpretaciji samih podataka može se lako nazrijeti impostacija pojedinih studijskih programa. Naime, dubinskom analizom strukture i valencije odgovora, tj. analizom univarijatnih i multivarijatnih statističkih pokazatelja koji su dobiveni usporedbom prosječnih vrijednosti i variranja kroz analizu varijanci, uočava se kako je impostacija pojedinih studijskih programa unutar inicijalne formacije vidljiva već iz valencije stava vjeroučitelja o njihovoj osposobljenosti. Tako, primjerice, vjeroučitelji nakon završene inicijalne formacije u sklopu filozofsko–teološkog studija smatraju da su više teološki osposobljeni od vjeroučitelja koji su inicijalnu formaciju završili na Katehetskome institutu ili u sklopu nekih drugih ustanova, ali da su manje kompetentni u pedagoško–psihološkome, metodičko–didaktičkom i komunikacijskom području. S obzirom na civilni/crkveni stalež,¹⁰ iz rezultata istraživanja proizlazi da se crkveni službenici, po završetku inicijalne formacije, smatraju teološki i duhovno kompetentnijima u odnosu na vjeroučitelje laike. I naposljetku, s obzirom na spol, vjeroučiteljice se u pogledu pedagoško–psiholoških, duhovnih i metodičko–didaktičkih kompetencija smatraju osposobljenijima u odnosu na vjeroučitelje (Tablica 3).

Tablica 3.

Usporedba različitih skupina vjeroučitelja s obzirom na njihovu percepciju osposobljenosti za pojedine kompetencije u vjeroučiteljskoj službi

Vjeroučiteljske skupine →	Crkveni službenici/ laici		Filozofsko–teološki studij/Katehetski institut/Ostali		Vjeroučitelji/ vjeroučiteljice	
	F	p	F	P	F	p
Vjeroučiteljske kompetencije ↓						
teološke	13,31	0,000	24,10	0,000	1,76	0,186
pedagoško–psihološke	1,76	0,186	19,69	0,000	9,55	0,002
duhovne	16,19	0,000	7,72	0,001	4,97	0,027
metodičko–didaktičke	3,59	0,059	46,82	0,000	22,08	0,000
kommunikacijske	0,16	0,069	4,66	0,010	17,69	0,000

10 U istraživanju, s obzirom na varijablu »pripadnost crkvenom odnosno civilnom statusu«, odlučili smo se za uvođenje skupnoga pojma crkveni službenici (dijecezanski svećenik, svećenik redovnik, redovnica). Naime, poradi maloga broja biskupijskih svećenika, svećenika redovnika i redovnica u uzorku, s obzirom na obradu i analizu podataka, pristupilo se formiranju dviju skupina: crkveni službenici i laici.

2.2. Valencija stava o važnosti pojedinih katedri unutar inicijalne formacije vjeroučitelja

Postojeće katedre pri Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu svojim kolegijima i sadržajima osposobljavaju studente za službu u Crkvi i društvu. U trenutku istraživanja, na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu bilo je 14 katedri koje svojim planom i programom, u okviru obveznih i izbornih kolegija te seminara sudjeluju u inicijalnoj formaciji vjeroučitelja.¹¹ Upravo poradi toga ispitalo se mišljenje vjeroučitelja o tome kolika je važnost sadržaja pojedinih katedri unutar inicijalne formacije za njihovu službu vjeroučitelja danas (Tablica 4).

Tablica 4.

U kojoj mjeri vjeroučitelji smatraju važnim sadržaje pojedinih katedri tijekom inicijalne formacije za njihovu vjeroučiteljsku službu danas?

Katedra		Raspodjela odgovora					Prosječna procjena važnosti	
Filozofija	N	5	96	132	41	274	2,76	0,72
	%	1,8	35,0	48,2	15,0	100,0		
Stari zavjet	N	0	8	65	202	275	3,71	0,52
	%	0,0	2,9	23,6	73,5	100,0		
Novi zavjet	N	0	2	29	244	275	3,88	0,35
	%	0,0	0,7	10,5	88,7	100,0		
Fundamentalna teologija	N	1	16	138	120	275	3,37	0,61
	%	0,4	5,8	50,2	43,6	100,0		
Patrologija	N	9	83	136	44	272	2,79	0,75
	%	3,3	30,5	50,0	16,2	100,0		
Dogmatska teologija	N	2	16	107	150	275	3,47	0,64
	%	0,7	5,8	38,9	54,5	100,0		
Moralna teologija	N	2	6	56	211	275	3,73	0,53
	%	0,7	2,2	20,4	76,7	100,0		
Pastoralna teologija	N	3	27	102	143	275	3,40	0,71
	%	1,1	9,8	37,1	52,0	100,0		
Ekumenska teologija	N	0	35	164	76	275	3,15	0,62
	%	0,0	12,7	59,6	27,6	100,0		
Liturgika	N	0	18	96	161	275	3,52	0,62
	%	0,0	6,5	100	58,5	100,0		

11 Usp. Sveučilište u Zagrebu – KBF, *Statut Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb, 2008, čl. 15 §2.

Povijest crkve	N	0	23	111	141	275	3,43	0,64
	%	0,0	8,4	40,4	51,3	100,0		
Kanonsko pravo		7	88	131	49	275	2,81	0,75
		2,5	32,0	47,6	17,8	100,0		
Religiozna pedagogija i katehetika	N	0	6	48	221	275	3,78	0,46
	%	0,0	2,2	17,5	80,4	100,0		
Socijalni nauk crkve	N	2	24	150	98	274	3,26	0,64
	%	0,7	8,8	54,7	35,8	100,0		

Na temelju izračuna prosječnih procjena važnosti, može se vidjeti da su vjeroučitelji pridali najveću važnost sadržajima katedre Novoga zavjeta ($M=3,88$), dok su sadržaji vezani uz katedru Filozofije vrjednovani kao oni najmanje važnosti u vršenju vjeroučiteljske službe ($M=2,76$) (Tablica 4).

Detaljnijom analizom strukture i valencije odgovora uočavaju se određene razlike u percepciji pojedinih skupina vjeroučitelja glede važnosti sadržaja pojedinih katedri, što ukazuje da vjeroučitelji nisu uniformni u svome promišljanju (Tablica 5).

Tablica 5.

Usporedba različitih skupina vjeroučitelja s obzirom na njihovu percepciju važnosti sadržaja pojedinih katedri inicijalne formacije u vršenje vjeroučiteljske službe

Vjeroučiteljske skupine →	Crkveni službenici/ laici		Filozofsko–teološki studij/Katehetski institut/Ostali		Vjeroučitelji/ vjeroučiteljice	
	F	p	F	p	F	p
Katedre ↓						
Filozofija	0,77	0,382	11,18	0,000	9,10	0,003
Stari zavjet	9,53	0,002	0,39	0,677	0,03	0,864
Novi zavjet	6,03	0,015	3,36	0,036	1,02	0,314
Fundamentalna teologija	1,48	0,225	2,18	0,115	0,44	0,510
Patrologija	2,15	0,144	2,01	0,136	0,00	0,964
Dogmatska teologija	8,74	0,003	5,27	0,006	0,62	0,434
Moralna teologija	3,96	0,048	0,95	0,386	0,51	0,476
Pastoralna teologija	2,15	0,143	4,11	0,017	2,81	0,141
Ekumenska teologija	0,12	0,733	3,23	0,041	4,67	0,031
Liturgika	9,45	0,002	3,19	0,043	3,93	0,048

Povijest Crkve	1,08	0,301	3,11	0,046	0,00	0,948
Kanonsko pravo	2,52	0,114	3,44	0,033	20,94	0,000
Religiozna pedagogija i katehetika	0,44	0,508	7,75	0,001	11,33	0,001
Socijalni nauk Crkve	0,02	0,900	0,13	0,878	0,06	0,802

U tom smislu, može se primijetiti da s obzirom na crkveni/civilni stalež, crkveni službenici u odnosu na vjeroučitelje laike pridaju veću važnost katedrama Staroga i Novoga zavjeta, Dogmatike, Moralne teologije i Liturgike, kao onima koje svojim sadržajima uvelike pridonose kvalitetnomu vršenju vjeroučiteljske službe.

Glede završenoga studijskog smjera, iz dobivenih rezultata može se iščitati da vjeroučitelji koji su završili filozofsko–teološki studij smatraju da im ponajviše u vršenju vjeroučiteljske službe pomažu sadržaji vezani uz katedru Filozofije, Dogmatike i Povijesti Crkve, za razliku od vjeroučitelja koji su inicijalnu formaciju završili u sklopu ostalih studijskih smjerova. S druge strane, zanimljivost leži u činjenici da su vjeroučitelji unutar formirane skupine »Ostali«, u odnosu na vjeroučitelje drugih studijskih smjerova, ocijenili sadržaje katedri Novoga Zavjeta, Pastoralne i Ekumenske teologije, Liturgike, Kanonskoga prava te Religijske pedagogije i katehetike iznimno važnima u vršenju službe vjeroučitelja.

Vjeroučitelji su u odnosu na vjeroučiteljice veću važnost pridali sadržajima katedre Filozofije kao onima koji im uvelike pomažu u vršenju vjeroučiteljske službe, dok s druge strane, vjeroučiteljice u odnosu na vjeroučitelje veću važnost pridaju sadržajima katedre Ekumenske teologije, Liturgike, Kanonskoga prava i Religijske pedagogije i katehetike.

2.3. *Vажnost pojedinih elemenata organizacijske klime tijekom inicijalne formacije*

U okviru razmatranja pojedinih vidova inicijalne formacije vjeroučitelja, željela se razmotriti važnost pojedinih elemenata organizacijske klime koji se odnose na organizaciju i izvedbu sveučilišne nastave. To je iznimno važno jer fakultet/institut inicijalne formacije, osim što je mjesto koje pruža stručnu kompetenciju, ujedno je i reprezentant akademske zajednice u kojoj dolaze do izražaja međuljudski odnosi, određene specifičnosti u organiziranju nastave, znanstvenih skupova, simpozija u obilježavanju pojedinih događaja i sl.¹² Poradi toga i ne treba čuditi činjenica da elementi organizacijske klime nedvojbeno utječu na razvijanje međuljudskih odnosa na fakultetu/institutu, kvalitetu inicijalne formacije te pridonose prepoznatljivosti fakulteta/instituta unutar sveučilišne zajednice (Tablica 6).

12 Usp. Dirk Van Damme, *Outlooks for the international higher education community in constructing the global knowledge society — u: UNESCO, First global forum on international quality assurance, accreditation and the recognition of qualification in higher education. Proceedings, Paris, 2003, 40.* Usp. Ladislav Bogner — Snježana Kragulj, *Kvaliteta nastave na fakultetu, Život i škola, 2010, 24, 2, 177–179.*

Tablica 6.

U kojoj mjeri vjeroučitelji smatraju važnima pojedine elemente organizacijske klime tijekom inicijalne formacije vjeroučitelja?

Pojedini elementi organizacijske klime		Raspodjela odgovora					Prosječna procjena vrijednosti	
		nimalo	malo	dosta	puno	Ukupno	M	SD
dobar odnos među studentima	N	0	20	165	90	275	3,25	0,58
	%	0,0	7,3	60,0	32,7	100,0		
dobra suradnja profesora i studenata	N	0	3	104	168	275	3,60	0,51
	%	0,0	1,1	37,8	61,1	100,0		
pohadanje predavanja	N	0	13	115	146	274	3,49	0,59
	%	0,0	4,7	42,0	53,3	100,0		
dobra priprema profesora za predavanje	N	0	0	63	212	275	3,77	0,42
	%	0,0	0,0	22,9	77,1	100,0		
organiziranje seminara i tribina o suvremenim problemima Crkve i suvremenoga društva	N	0	32	135	108	275	3,28	0,66
	%	0,0	11,6	49,1	39,3	100,0		

Na temelju izračuna prosječnih procjena važnosti, može se vidjeti da vjeroučitelji iznimno važnim čimbenikom unutar inicijalne formacije smatraju dobru pripremu profesora za predavanje ($M=3,77$), a najmanje važnim dobar odnos među studentima ($M=3,25$).

Opsežnijom analizom strukture i valencije odgovora uočavaju se određene razlike u percepciji pojedinih skupina vjeroučitelja glede važnosti sadržaja pojedinih katedri. Tako, primjerice, s obzirom na završeni studijski program, vjeroučitelji formirani u skupinu »Ostali«, ističu u odnosu na ostale vjeroučitelje da su dobra suradnja profesora i studenata, pohadanje predavanja te dobra priprema profesora za predavanje iznimno važni čimbenici tijekom inicijalne formacije koji pridonose njezinoj kvaliteti.

S obzirom na spol, vjeroučiteljice su u odnosu na vjeroučitelje mišljenja da je pohadanje predavanja iznimno važan čimbenik u procesu inicijalne formacije koji pridonosi njezinoj kvaliteti (Tablica 7).

Tablica 7.

Usporedba različitih skupina vjeroučitelja s obzirom na njihovu percepciju važnosti pojedinih elemenata organizacijske klime tijekom inicijalne formacije vjeroučitelja?

Vjeroučiteljske skupine →	Crkveni službenici/laici		Filozofsko– teološki studij/ Katehetski institut/ Ostali		Vjeroučitelji/ vjeroučiteljice	
	F	p	F	p	F	p
Pojedini elementi organizacijske klime ↓						
dobar odnos među studentima	0,60	0,438	1,00	0,368	1,55	0,214
dobra suradnja profesora i studenata	0,00	0,948	3,03	0,050	2,50	0,115
pohađanje predavanja	1,06	0,304	3,58	0,029	4,78	0,030
dobra priprema profesora za predavanja	3,42	0,066	0,78	0,035	1,17	0,280
organiziranje seminara i tribina o suvremenim problemima Crkve i suvremenoga društva	3,57	0,600	3,4	0,977	0,71	0,400

3. Rasprava

S obzirom na vrjednovanje doprinosa inicijalne formacije osposobljenosti vjeroučitelja za njihovu službu, rezultati ovoga istraživanja upućuju na činjenicu da se vjeroučitelji po završetku inicijalne formacije osjećaju najviše teološki osposobljenima. Naime, na jednoj općenitoj razini, čak 93% ispitanika ističe da se osjećaju »dosta«, odnosno »puno« osposobljeni na teološkome području, dok svega 7% ističe da se po završetku fakulteta/instituta osjećaju »malo« ili pak »nimalo« osposobljeni na tom području. Ta spoznaja progovara o impostaciji studijskih programa inicijalne formacije vjeroučitelja dovodeći u pitanje ostale kompetencije, iznimno važne za vršenje vjeroučiteljske službe, tj. metodičko–didaktičku, pedagoško–psihološku, komunikacijsku i duhovnu. Neka druga istraživanja o vjeroučiteljima došla su do sličnih rezultata, naime, vjeroučitelji smatraju da im je inicijalno obrazovanje najviše omogućilo usvajanje filozofsko–teoloških sadržaja, dok su ostale kompetencije, npr. znanje služenja suvremenim medijima i nastavnim pomagalicama te animacijske sposobnosti pomalo po strani.¹³ Iako bi se, dakle, više pozornosti trebalo posvetiti spomenutim kompetencijama, valja napomenuti da je KBF Sveučilišta u Zagrebu unatrag nekoliko godina ponudom velikoga broja izbornih predmeta unutar programa inicijalne formacije ponudio studentima mogućnost stjecanja spomenutih kompetencija.¹⁴

13 Usp. Valentina Blaženka Mandarić — Alojzije Hobljaj — Ružica Razum, *Vjeronauk — izazov Crkvi i školi*, 108–110.

14 Usp. KBF, Red predavanja za akademsku godinu 2011/2012, Nenad Malović (ur.), Zagreb, 2011

Dok s jedne strane vjeroučitelji smatraju osobnu vjeru iznimno važnim čimbenikom vjeroučiteljeva identiteta,¹⁵ s druge je strane vrijedna pozornosti spoznaja da se vjeroučitelji po završetku inicijalne formacije ne smatraju u dostatnoj mjeri duhovno osposobljeni. Poznato je, naime, da vjeroučitelj mora poznavati ne samo temeljne sadržaje vjere, tj. biti teološki osposobljen, nego mora biti u suglasju s naukom Crkve (*sensus ecclesiae*). Poradi toga, od njega se očekuje duboko kršćansko iskustvo, življeno na osobnoj razini, odnosno autentično svjedočanstvo jer osim što je posrednik sadržaja, on je prije svega njihov vjerodostojan svjedok.¹⁶ Dobiveni rezultati vezani uz tu činjenicu mogu začuditi, stvoriti podlogu za različite interpretacije, no valja znati kako područje duhovne osposobljenosti ne podrazumijeva skup naučenih vjerskih istina koje se tijekom inicijalne formacije usvajaju te potom (ne)posjeduju, već je posrijedi osobni trajni rast i hod u vjeri kojemu sustavno i stručno izlaganje sadržaja vjere pod vidom filozofije, teologije, pedagogije... može u većoj ili manjoj mjeri doprinijeti.

Sljedeća je spoznaja koja proizlazi iz istraživanja da su vjeroučitelji u pridavanju važnosti sadržajima pojedinih katedri za vršenje vjeroučiteljske službe najveću važnost dali sadržajima katedre Novoga zavjeta, nakon čega slijede sadržaji katedri Religiozne pedagogije i katehetike, Moralne teologije, Staroga zavjeta, Liturgike, Dogmatske teologije te naposljetku sadržaji katedre Filozofije. Na općenitoj razini, može se zaključiti kako su vjeroučitelji pridali veliku važnost onim katedrama koje su svojim sadržajima usko vezane uz plan i program katoličkoga vjeronauka, kao i uz opće ciljeve vjeronaučne nastave te ujedno pridonose kvaliteti vršenja vjeroučiteljske službe. Primjerice, znajući da je cilj vjeronaučne nastave, među inim, osposobiti učenike za upoznavanje s poviješću spasenja, kao i za shvaćanje i povezivanje biblijske poruke sa svakodnevnim osobnim i društvenim životom; upoznavanje i ucjepljivanje u vlastiti život cjelovitoga kršćanskog morala, tj. Isusova zakona ljubavi i služenja; upoznati i iskusiti duhovnu snagu i spasenjsku vrijednost liturgijskih i crkvenih slavlja, sakramenata, pobožnosti i vjerničkoga života; upoznati i prihvatiti Isusa Krista kao navjestitelja Radosne vijesti čovjeku, jedinoga i konačnoga osloboditelja i spasitelja svih ljudi; otkriti i upoznati značenje povijesti Katoličke crkve,¹⁷ ne začuđuje što su sudionici istraživanja visoko vrjednovali baš one katedre koje svojim kolegijima doprinose razumijevanju i aktualizaciji spomenutih ciljeva vjeronaučne nastave.

S obzirom na važnost pojedinih elemenata organizacijske klime tijekom inicijalne formacije, značajna spoznaja vezana je uz mišljenje vjeroučitelja koji smatraju iznimno važnim dobru pripremu profesora za predavanje, kao i dobru suradnju profesora i studenata. Ta spoznaja upućuje na to da govor o inicijalnoj formaciji vjeroučitelja ne obuhvaća samo studente, već zahtijeva veliku zauzetost i odgovornost profesora unutar programa inicijalne formacije vjeroučitelja.

15 Usp. Denis Barić, *L'insegnante di religione cattolica in un contesto di cambiamenti socio-religiosi. Ricerca empirica sulla formazione degli Insegnanti di religione cattolica nell'Arcidiocesi di Zagabria in Croazia*, Roma, 2010, 63.

16 Usp. Valentina Blaženka Mandarić — Alojzije Hobljaj — Ružica Razum, *Vjeronauk — izazov Crkvi i školi*, 84.

17 Usp. HBK, *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, 29–30.

Visoko vrjednovanje osobe i uloge profesora u inicijalnoj formaciji vjeroučitelja obvezuje sveučilišne profesore na ulaganje trajnoga napora u iznalaženje načina kojima će teologija i srodne znanosti, unatoč akademskoj slobodi i institucionalnoj autonomiji, dati doprinos u otkrivanju, analiziranju i vrjednovanju novih spoznaja koje će pridonijeti kvaliteti vršenja vjeroučiteljske službe,¹⁸ koja je dio pastoralne prakse Crkve *ad extra* u određenome društveno–kulturnom i religioznom kontekstu.

Zaključak

Osvrćući se na relevantne rezultate dobivene istraživanjem o inicijalnoj formaciji vjeroučitelja u Zagrebačkoj nadbiskupiji, nastojalo se ukazati na neka aktualna promišljanja vjeroučitelja koja mogu poslužiti za eventualna promišljanja u planiranju, organiziranju i provedbi inicijalne formacije vjeroučitelja u budućnosti, ali i kao polazište za neka druga istraživanja.

Ono što se nameće kao zaključak uvidom u rezultate istraživanja koji su elaborirani i interpretirani u radu jest da, unutar inicijalne formacije vjeroučitelja, postoji naglasak na usvajanju teoloških sadržaja koji doprinose osposobljenosti vjeroučitelja na teološkome području, dok se, s druge strane, uočava manjak osposobljenosti na ostalim područjima važnima za rad u odgojno–obrazovnim ustanovama kao što je škola. Inicijalna formacija upravo po tom pitanju predstavlja izazov za Crkvu u smislu da ustanove kojima je povjerena briga o inicijalnoj formaciji vjeroučitelja trebaju voditi računa o tome da vjeroučiteljski poziv danas zahtijeva, osim teoloških, i niz pedagoških, metodičko–didaktičkih, duhovnih i komunikacijskih sposobnosti¹⁹ kako bi vjeroučitelj bio u mogućnosti suočiti se s nizom izazova koji se postavljaju pred njegovu službu i katolički vjeronauk u školi. U tom smislu, inicijalna formacija vjeroučitelja predstavlja izazov i za školu, zbog čega će škola stalno naglašavati potrebu trajne formacije vjeroučitelja te u suradnji s crkvenim ustanovama pridonijeti kvalitetnoj trajnoj formaciji vjeroučitelja kako bi oni, dajući specifičan prilog na području religijskoga odgoja, pridonijeli cjelovitomu odgoju i obrazovanju učenika u hrvatskome društvu.²⁰

S obzirom na vrednovanje pojedinih katedri tijekom inicijalne formacije, vjeroučitelji su dali veliku važnost onim katedrama koje su svojim sadržajima usko vezane uz plan i program katoličkoga vjeronauka kao i uz opće ciljeve vjeronaučne nastave te su stoga određene katedre vjeroučiteljima od velike pomoći u vršenju vjeroučiteljske službe. Katedra Novoga zavjeta tako biva, na jednoj općenitoj razini, vrjednovana kao ona koja svojim sadržajima najviše pridonosi kvalitetnomu vršenju vjeroučiteljske službe, dok Katedra filozofije biva vrjedno-

18 Usp. Flavio Pajer, *La formazione degli insegnanti* — u: Antonio Giuseppe Chizzoniti (ur.), *Organizzazioni di tendenza e formazione universitaria. Esperienze europee e mediterranee a confronto*, Bologna, 2006, 137.

19 Usp. HBK, *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, 29–31.

20 Usp. Josip Božanić, *Suradnja obitelji i škole u odgoju i obrazovanju djece i mladih*, www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=146450 (preuzeto 05. veljače 2013.)

vana kao ona koja svojim sadržajima u najmanjoj mjeri pomaže vjeroučiteljima u vjeronaučnoj nastavi. Sve to navodi na promišljanje da formacija vjeroučitelja na fakultetu/institutu treba neprestano voditi računa o kulturalnim i društveno-religioznim promjenama, budući da je svrha Fakulteta te, posljedično, pojedinih studija unutar kojih se odvija inicijalna formacija vjeroučitelja, između ostaloga i evangelizacija, inkulturacija kršćanstva te promicanje dijaloga sa svijetom i kulturom.²¹

Vjeroučitelji su unutar procesa inicijalne formacije istaknuli važnima osobu profesora, tj. njegovu stručnost tijekom održavanja predavanja, te dobru suradnju između profesora i studenata. To nas pak navodi na zaključak da kvaliteta inicijalne formacije ne ovisi samo o studentima koji trebaju usvojiti programe i sadržaje sveučilišne nastave, već i o profesorima koji bi, osim stručnog osposobljavanja za vršenje određene službe u Crkvi i društvu, trebali doprinijeti stvaranju povjerenja i poštovanja te razvijanju međuljudskih i suradničkih odnosa unutar akademske zajednice.

Catechist Initial Formation: A Challenge for the Church and School

*Denis Barić**

Summary

The article presents research results involving certain aspects of catechist initial formation in the Zagreb Archdiocese. Two hundred seventy-five primary and secondary school Catechism teachers in the Zagreb Archdiocese took part in the inquiry wherein they expressed their opinions on several features of catechist initial formation. They assessed the degree to which they feel competent in certain aspects of their post; they assessed the role of course content upon their job as Catechism teachers, and finally they assessed the impact of the organizational climate upon quality catechist formation. Catechism teachers estimate that by the end of initial formation they are theologically competent, but that courses which, content-wise, are closely connected to teaching Catholic Catechism are of greater import to them. In regard to some elements of the organizational climate, Catechism teachers feel that thorough preparation for lectures by the professors and collaboration between professors and students are very important factors which contribute to the quality of initial formation.

Key words: Catechism teacher, initial formation, competency of Catechism teachers, course content, structure

21 Usp. Sveučilište u Zagrebu — KBF, *Statut Katoličkoga bogoslovnog fakulteta*, čl. 9 §1.

* Denis Barić, Dr.Sc., Teaching Assistant — Department of Religious Paedagogy and Catechetics, Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb. Address: Vlaška 38, pp 432, 10001 Zagreb, Croatia. E-mail: baric.denis@gmail.com.